

SOMNIUM
 SCIPIONIS,
 EX M. TULLII CICERONIS
 EXTREMO
 LIB. VI. DE REPUBL.

1. **C**UM in Africam venissem, à Manlio consule ductus ad quartam legionem [ut scitis] tribunus militum: nihil mihi potius fuit, quàm ut Massimissam convenirem, regem familie nostra, justis de causis amicorum. Ad quem ut veni, complexus me senex collachrymavit, aliquantòque post suspexit in caelum: *Et* grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui Calites, quod antequam ex hac vita migro, conspicio in meo regno, *Et* his tectis P. Cornelium Scipionem, cujus ego nomine ipso recreor: nunquam ex animo meo discedit illius optimi, atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra Repub. percunctatus est: multisque verbis ultro citroque habitis, ille nobis consumptus est dies.
2. Post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil, nisi de Africano loqueretur, omniaque ejus non solum facta, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me *Et* fessum de via, *Et* qui ad multam noctem vigilassem, arctior, quàm solebat, somnus complexus

plexus est. Hic mihi [Credo equidem ex hoc, quod
eram locuti: fit enim ferè, ut cogitationes, sermo-
nesque nostri, pariant aliquid in somno tale, quale de
Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissimè vi-
gilans solebat cogitare & loqui] Africanus se ostendit
illa forma, que mihi ex imagine ejus, quam ex ipso,
erat notior. Quem ut agnovi, equidem corroborui.
Sed ille, Ades, inquit, animo & omitte timorem
Scipio, & qua dicam, trade memoria. Videsne illam
urbem, que parere populo Romano coacta per me, re-
novat pristina bella, nec potest quiescere? [ostende-
bat autem Carthaginem de excelso, & pleno stellarum
illustri, & claro quondam loco] ad quam tu oppug-
nandam nunc venis penè miles? hanc hoc biennio con-
sul evertes: eritque cognomen id tibi per te partium quod
habes ex nobis adhuc hereditarium. Cùm autem Car-
thaginem deleveris, triumphum egeris, Censorque
fueris, & obieris legatus Egyptum, Syriam, Asiam
Graciam, deligere iterum absens consut, bellumque
maximum conficies, Numantiam exscindens. Sed
cum eris curru Capitolium invectus, offendes Rem-
publicam perturbatam consiliis nepotis mei. Hic tu, **4.**
Africane, ostendas oportebit patria lumen animi, in-
genti, consiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem vi-
deo quasi fatorum viam. Nam cùm etas tua septenos
obtus solis anfractus reditusque converterit, duoque ij
numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa
habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem cons-
fecerint: in te unum atque tuum nomen se tota con-
vertet civitas: te senatus, te omnes boni, te socii, te
Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur ci-
vitas salus. Ac ne multa. Dictator Remp. constituas

- oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamavisset Lalius, ingemuissentque ceteri vehementius, leniter arridens Scipio, quaeso, inquit, ne me a somno excitetis, & pax sit rebus. Audite cetera.
5. Sed quò sis, Africane, alacrior ad tutandam Remp. sic habeto. Omnibus, qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in caelo ac definitum locum, ubi beati aeo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, coetusque hominum jure sociati, quae civitates appellantur, harum rectores, & conservatores hinc
6. profecti, huc revertentur. Hic ego, etsi eram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse, pater Paulus, & alii, quos nos extinctos arbitremur? Immo verò inquit, hi vivunt, qui ex corporum vinculis, tanquam e carcere, evolaverunt: vestra verò, quae dicitur vita, mors est: quin tu aspicias ad te venientem Paulum patrem: quem ut vidi, equidem vim lachrymarum profudi: ille autem me amplexus, atque osculans, flere prohibebat.
7. Atque ego, ut primum fletu represso loqui posse cœpi, quaeso inquam, pater sanctissime, atque optime quando haec est vita [ut Africanum audio dicere] quid moror in terris, quin hinc ad vos venire propero? non est ita, inquit ille: nisi enim Deus is, cujus templum est omne hoc, quod conspicias, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus, patere non potest. Homines eum sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera & stellae vocatis: quae
- globosa

globose & rotunde divinis animata mentibus, circulos suos, orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & pius omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus, à quo ille est nobis datus, ex hominum vita migrandum est: ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini, sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, justitiam cole, & pietatem: quæ cum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est: quia ea vita, via est in cælum, & in hunc cætum eorum, qui jam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides (erat autem is splendidissimo candore inter flammæ circulus elucens) quem vos ut à Græcis accepistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera, & mirabilia videbantur. Erant autem ea stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus: & eas magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus, ex quibus erat illa minima, quæ ultima cælo, ultima terris, luce lucebat aliena: stellarum autem globi, terrarum magnitudinem facile vincebant. Jam verò ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum ejus attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne aspicias, quæ in templâ veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum unus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens, & continens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni, cui subjecti sunt septem qui versantur retro, contrario motu, atque cælum. Ex quibus unum globum possidet illa,

quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Jovis: tum rutilus, horribilisque terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet, dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret, compleat. Hunc ut comites consequuntur alter Veneris, alter Mercurii cursus: in infimoque orbe Luna radiis Solis accensa convertitur. Infra autem jam nihil est nisi mortale, & caducum, propter animos generi hominum, munere deorum datos. supra Lunam sunt omnia eterna. Nam ea quæ est media, & nona tellus, nequè movetur, & infima est, & in eam feruntur omnia suo nutu pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi, quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur: qui acuta cum gravibus temperant, varios aquabiliter concertus efficit. Nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, & altera autem acutè sonent. Quam ob causam summus ille cœli stelliferi cursus, cujus conversio est concitator, acuto & excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima sede semper heret, complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est dierum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est. Quod docti homines nervis imitati, atque cantibus, apernere sibi reditum

ad

ad hunc locum: sicut alii, qui prestantibus ingenis in
 vita humana, divina studia coluerunt. Hoc sonitus
 completa aures obsurduerunt: nec est ullus hebetior sen-
 sus in vobis sicut in illis, ubi nilus ad illa, que Ca-
 tadupa nominantur, precipit at ex altissimis montibus:
 ea gens, que illum locum accolit, propter magnitudi-
 nera sonitus, sensu audiendi caret. Hic vero tantus
 est totius mundi in citatissima conversione sonitus, ut
 eum aures hominum capere non possint: sicut intueri
 Solem nequitis adversum, ejusque radiis acies vestra,
 sensusque vincitur. Hec ego admirans, referebam
 tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus,
 Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum con-
 templari, ac domum: que si tibi parva, ut est, ita vi-
 detur, hac caelestia semper spectato, illa humana con-
 temnito. Tu enim quam celebritatem sermonis homi-
 num aut quam expetendam gloriam consequi potes?
 vides habitari in terrararis & angustis in locis, &
 in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitu-
 dines interjectas: hosque, qui incolunt terram, non
 modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis
 ad alios manare possit, sed partim obliquos partim
 aversos, partim etiam adversos stare vobis: à quibus
 sperare gloriam certè nullam potestis. Cernis autem
 terram eandem, quasi quibusdam redimitam, &
 circumdatam cingulis: è quibus duos maxime inter
 se diversos, & cœli verticibus ipsis ex utraque parte
 subnixos obriguisse pruina vides: medium autem illum,
 & maximum, solis ardore torrerit. Duo sunt habi-
 tabiles: quorum australis ille, in quo qui insistent,
 adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus.
 Hic autem alter subjectus Aquiloni, quem incolitis,

cerne, quàm vos tenui parte contingat. Omnis enim terra, qua colitur à vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quàm sit parvus, vides. Ex his ipsis cultis, notisque terris: num aut tuum, aut cuiusquam vestrum nomen, vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? quis in reliquis orientis, aut obeantis Solis ultimis, aut Aquilonis Austrive partibus tuum nomen audiet? Quibus amputatis, cernis profectò quantis in angustiis vestra gloria se dilatari velit, ipsi autem, qui de nobis loquentur, quàm loquentur diu? quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrum, à patribus acceptas posteris proderet, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere certo tempore necesse est, non modò aeternam, sed & disturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab iis, qui postea nascuntur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante te nati sint? qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt viri: cum presertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo Solis, id est, unius astri reditu metiuntur, re ipsa autem, cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astrare dierint, eandemque totius cœli descriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari potest: in quo vix dicere audeo, quàm multa secula hominum teneantur. Namque ut olim deficere Sol hominibus, extinguique visus est, cum

Romulè

Romuli animus hac ipsa in templapenetravit : ita
 quandocunque eadem parte Sol, eodemque tempore ite-
 rum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium,
 stellisque revocatis, expletum annum habeto. Hujus
 quidem anni nondum vigesimam partem scito esse con-
 versam. Quocirca si reditum in hunc locum despera-
 veris, in quo omnia sunt magnis, & prestantibus vi-
 ris, quantitandem est ista hominum gloria, quæ per-
 tinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igi-
 tur altè spectare si voles : atque hanc sedem, & ater-
 nam domum contueri, neque te sermonibus vulgi de-
 deris, nec in premiis humanis spem posueris rerum
 tuarum : suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad
 verum decus. Quid de te alii loquantur, ipsi vide-
 ant : sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille
 & angustiis cingitur iis rerum, quas vides : nec un-
 quam de ullo perennis aliquis : & obruitur hominum
 interitu, & oblivione posteritatis extinguitur. Quæ
 cum dixisset : Ego verò, inquam, ô Africane, si qui-
 bene meritis de patria quasi limes ad cœli aditum
 patet, quanquam à pueritia vestigiis ingressus &
 patris & tuis, decori vestro non defui : nunc
 tamen tanto premio proposito enitar multò vigilan-
 tius. Et ille, Tu verò enitere : & sic habeto,
 te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim
 is es, quem forma ista declarat, sed mens cuius-
 que, is est quisque, non ea figura, quæ digito
 demonstrari potest. Deum te igitur scito esse : si
 quidem deus est, qui viget, qui sentit. Qui me-
 morat, qui prævidet, qui tam regit, & modera-
 tur, & movet id corpus, cui præpositus est, quàm
 hunc

hunc mundum princeps ille Deus : Et ut ipsum mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus aternus , sic fragile corpus , animus sempiternus movet. Nam quod semper movetur , aternum est : quod autem motum affert alicui , quod ipsum agitur aliunde , quando finem habet motus , vivendi finem habeat necesse est. Solam igitur quod sese movet , quia nunquam deseritur à se , nunquam ne moveri quidem desinit. Quin etiam ceteris , quae moventur , hic fons , hoc principium est movendi. Principio autem nulla est origo : nam ex principio oriuntur omnia : ipsum autem nulla ex re fieri potest. Nec enim esset hoc principium , quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur , nec occidit quidem unquam : nam principium extinctum , nec ipsum ab alio renascetur , nec ex se aliud creabit : si quidem necesse est à principio omnia oriri : ita sit ut motus principium ex eo sit , quod ipsum à se movetur. Id autem nec nasci potest , nec mori : vel concidat omne caelum , omnisque natura consistat necesse est , nec vim ullam nanciscatur , quàm primo impulsu moveatur. Cum pateat igitur , aternum id esse , quod à seipso moveatur : quis est , qui hanc naturam animis esse tribuam neget ? inanimatum est enim omne , quod impulsu agitur externo : quod autem anima est , id motu cietur interiore , Et suo. Nam hac est natura propria animae atque vis. Quae si est una ex omnibus , quae sese moveat , neque nata est certe , Et aeterna est , hanc tu exerce in optimis rebus. Sunt autem optimae cura de salute patriae , quibus agitur Et exercitatus animus , velociter in hanc sedem Et domum suam

pervolabit : idque ecyus faciet , si jam tum , cum
erit inclusus in corpore , eminebit foras , & ea que
extraerunt , contemplans , quam maxime se à cor-
pore abstrahet. Nam eorum animi , qui se corporis
voluptatibus dediderunt , earumque se quasi ministros
prebuerunt , impulsique libidinum voluptatibus , obe-
dientiam deorum , & hominum jura violaverunt ,
corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur ,
nec in hunc locum , nisi multis exagitati seculis
revertuntur. Ille discessit : ego somno
statim solutus sum.

